

O S V R T I

ODMOR, DOPUST, ODSUSTVO

0. U suvremenom se pisanom i govornom jeziku riječi *odmor*, *dopust* i *odsustvo* pojavljuju u sličnim ili istim značenjima. Zbog toga je potrebno promotriti njihovu starinu, podrijetlo i značenje kako bi se na temelju toga mogla razgraničiti njihova upotreba.

1. Sve se tri riječi upotrebljavaju već u 19. stoljeću. U Rječniku Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (AR) nalazimo prvu potvrdu za riječ *odmor* u Stulićevu Rječosložju, Dubrovnik, 1806, za riječ *odsustvo* u Popovićevu Srpsko-njemačkom rječniku, Pančevo, 1895, a riječ *dopust* nije potvrđena u AR, premda se i ona upotrebljava u 19. stoljeću, što se vidi iz drugih potvrda, koje se navode u daljem tekstu.

Rječnik Matice hrvatske (RMH) i Rečnik Srpske akademije nauka i umjetnosti (RSA) imaju riječ *dopust*. U Rječniku Matice srpske (RMS) nalazimo zabilježene riječi *odsustvo* i *odmor*. Iz građe za Rječnik Matice hrvatske i Matice srpske vidi se da je riječ *odmor*, između ostalih pisaca, potvrđena kod S. S. Kranjčevića, T. Maretića, T. Ujevića, M. Krleže, u »Obzoru«, raznim priručnicima za sportske igre; riječ *dopust* potvrđena je s jedne strane kod A. Šenoe, E. Kumičića, J. E. Tomića, A. G. Matoša, M. Krleže, S. Kolara, V. Kaleba, M. Božića i drugih, a s druge strane kod D. Lapčevića, J. Prodanovića, S. Matavulja, I. Čipika, dok je riječ *odsustvo* zabilježena kod hrvatskih pisaca u V. Cara Emina. U Građi za Benešićev Rječnik hrvatskoga književnog jezika riječ *odmor* potvrđena je kod L. Perkovića, M. Krleže i drugih. Za riječ *dopust* ima više potvrda, i to iz Martića, F. Becića, F. Mažuranića, Leskovara, Krleže i dr., ali nije potvrđena riječ *odsustvo*, već samo riječ *odsustvo*, i to u: Martića, J. E. Tomića, A. G. Matoša.

Na temelju podataka što ih pruža navedena građa može se izvući zaključak da učestalost spomenutih triju riječi nije ista. Riječ *odmor* dosta je česta u potvrdama iz djela pisaca i raznovrsnih sportskih priručnika. *Dopust* je potvrđen u književnim djelima i jednom priručniku (Kušar, Narodno blago), a za riječ *odsustvo* u građi kojom sam se služila postoji jedna potvrda iz književnoga djela i jedna iz pravne periodike.

2.0. U AR nalazimo podatak da je riječ *odmor* nomen actionis prema glagolu *odmoriti se*, *odmarati se* i znači:

- a) počinak, odmor u pravom smislu,
- b) odmor u stihu ili cezura,
- c) zemljište u okolici Beograda.

U rječniku Matice srpske *odmor* se tumači kao:

- 1) prekid aktivnosti (fizičke ili psihičke) radi nadoknade utrošene snage, počinak, mirovanje;
- 2) prekid nekog rada, funkcioniranja nečega, pauza, stanka, npr. u školi, u predstavi;
- 3) predah u stihu (cezura).

Značenje riječi *odmor* navedeno u RMS pod 2) nije posebno izrečeno u AR, ali nije ni isključeno iz tumačenja riječi *odmor* koje se u AR navodi kao a), tj. počinak, odmor u pravom smislu.

2.1. U AR ne nalazimo riječi *dopust*. Zabilježena je samo riječ *dopusnost* u značenju dopuštenje, i to u Kavanjina. Tumačenja riječi *dopust* u RMH i RSA gotovo se poklapaju.

RMH ima za *dopust*:

- 1) dopuštenje, dozvola;
- 2) oslobođenje od rada, od službe na određeno vrijeme radi odmora, liječenja i sl.

Rječnik SANU:

- 1) dozvola, odobrenje;
- 2) odobreno odsustvo s družnosti: odmor, godišnji odmor.

Bitna je razlika što *dopust* prema RSA ima, premda kao drugotno, i značenje odmor, godišnji odmor, kojega značenja u RMH, kao ni u ostaloj građi, ne nalazimo.

2.2. Za riječ *odsustvo* nalazimo u RMS ova tumačenja:

- 1) izostanak, neprisutnost, odsutnost nečija na nekome mjestu u danom trenutku;
- 2) odobrenje da netko može neko vrijeme ne dolaziti na dužnost; vrijeme dok traje to odobrenje, *dopust*;
- 3) nedostatak, nemanje.

U AR nije potvrđeno *odsustvo*, već samo *otsustvo* s tumačenjem da je isto što *odsutnost*. Dalje se navodi da je riječ načinjena prema ruskoj imenici *otsustvie* koja ima isto značenje. U AR se usput pod riječju *otsustvo* govori i o riječi *dopust* pa se kaže da se ta riječ »u Hrvatskoj poknjiški govori i piše za ono, kad se kome (na pr. činovniku ili vojniku) dopusti, da probavi neko vrijeme izvan svoje službe (nem. Urlaub)«.

Zanimljivo je da se riječ *odsustvo* u RMS tumači riječju neprisutnost, odsutnost, i to zbog toga što je upotrijebljen drugi tvorbeni sufiks *-ost* koji je uz osnovu *odsutn-* uobičajeniji od sufiksa *-stvo*. U hrvatskom se književnom jeziku umjesto riječi *odsustvo* u značenju izostanak, neprisutnost upotrebljava riječ *odsutnost* (uz njezin antonim *prisutnost*). Umjesto *odsustva* sa značenjem odobrenja da netko može neko vrijeme ne dolaziti na dužnost upotrebljava se riječ *dopust*, a umjesto *odsustva* u značenju nedostatka, nemanja upotrebljavaju se upravo te riječi kojima RMS tumači riječ *odsustvo*, dakle *nedostatak*, *nemanje*.

3.0. Na osnovi svega što je rečeno može se zaključiti ovo: riječ *odmor* valja upotrebljavati u njezinu pravom smislu, tj. u značenju počinak, duže ili kraće mirovanje, prekid neke aktivnosti radi nadoknade utrošene snage. U tom je smislu bolje upotre-

bljavati izraz *godišnji odmor* nego *godišnji dopust* jer je ovdje odmor upotrijebljen u svojem pravom smislu: ljudi se na godišnjem odmoru odmaraju, ne rade, već prikupljaju snagu za dalji rad. Nije nepravilna ni upotreba riječi *odmor* kad označuje predah u stihu ili cezuru.

3.1. Umjesto riječi *dopust* u značenju dopuštenje, dozvola bolje je upotrebljavati izraze dopuštenje, odobrenje. *Dopust* valja upotrebljavati u značenju oslobodjenje od rada, od službe na određeno vrijeme radi odmora, liječenja i sl. *Dopuste* odobrava nadležni organ ili pojedinac obično na temelju pismene ili usmene molbe. *Godišnji dopust* nije *dopust* u tom smislu i bolje ga je zamijeniti izrazom *godišnji odmor*, jer se za godišnji odmor ne mora tražiti nikakvo posebno odobrenje: na nj imaju pravo svi ljudi koji ispunjavaju zakonom predviđene uvjete (određeno vrijeme provedeno u radnom odnosu). *Dopusti* imaju određeno trajanje i namjenu, a odobravaju se prigodom vjenčanja, smrtnih slučajeva u obitelji, radi usavršavanja u struci i sl. Ispravno je upotrebljavati npr. termin *roditeljski dopust*, jer roditelja zbog rođenja djeteta i radi njegove njege ne mora određeno vrijeme dolaziti na posao.

3.2. Riječ *odsustvo* tudica je ruskoga podrijetla. Uobičajila se u vojnoj terminologiji i označuje *dopust* određena trajanja koji se odobrava npr. vojnicima i drugom vojnom osoblju s određenom namjenom. *Odsustvo* u tom značenju može se zamijeniti riječju *dopust*. Kad *odsustvo* znači izostanak, neprisutnost, bolje je upotrijebiti izraz *odsutnost*, *izostanak*, pa tako i izraz *zbog odsustva s posla* i njemu slične treba zamijeniti izrazom *zbog izostanka s posla*. Ako se *odsustvo* upotrebljava u značenju nedostatka, nemanje, bolje ga je izostaviti i zamijeniti riječima *nedostatak*, *pomanjkanje*, pa je bolje reći *pomanjkanje ukusa* nego *odsustvo ukusa*.

Marija Znika

O POLJOPRIVREDNOM RJEČNIKU

Dr Josip Ritz: *Englesko-hrvatski ili srpski i hrvatski ili srpsko-engleski rječnik*, Liber, Zagreb, 1973.

I.

Strukovni su nam rječnici prijeko potrebni i stoga valja pozdraviti pojavu rječnika dra J. Ritzza. Ne spomenuh slučajno prijeku potrebu jer hrvatska leksikografija pojedinih znanosti znatno zaostaje ako se usporedi s poljskom, njemačkom, talijanskom, ruskom i dr. Možda bismo se mogli nekako s njima mjeriti kada bismo imali pedesetak takvih suvremenih rječnika! Pa ni tada ne bismo izbili ispred njih. Iako je hrvatska leksikografija veoma stara (počinje izlaskom Vrančićeva Dictionara 1595) i premda je dosta rano objavljen naš prvi strukovni rječnik (polovicom prošloga stoljeća), unatoč svemu tomu do danas nismo mnogo napravili. Ne krećemo se ništa brže negoli se napredovalo u posljednja tri desetljeća 19. stoljeća kada nastajahu u nas prvi strukovni rječnici. Zaradi usporedbe predočit ću sve njih iz toga razdoblja; barem ih je meni toliko poznato. To su:

I. Dežman: *Rčnik lčničkoga nazivlja*, Zagreb, 1868.

J. Depoli: *Poštarski riečnik*, Zagreb, 1871.

I. Filipović: *Neues Wörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache. Zum Gebrauche für Juristen, Beamte ...*, Zagreb, 1875.

B. Šulek: *Jugoslavenski imenik bilja*, Zagreb, 1879.

Nepoznat pisac: *Rječnik njemačko-hrvatskoga tehničkoga nazivlja za uporabu inženira, mehanika, zemljomjera ...*, Zagreb, 1881.

J. Ettinger: *Šumarsko-lovački leksikon*, Zagreb, 1898.

Nimalo se hitrije, ponavljam, nije kročilo u našem stoljeću, premda uvjeti za stvaranje bijahu kudikamo povoljniji (više stručnjaka, bogatija stručna literatura) i potrebe mnogo veće. Vrijedna su spomena leksiko-

grafi V. Mažuranić, M. Hirtz, V. Dabac, R. Simeon i dr., ali smo daleko ispod stvarnih potreba. Pripomenut ću kako pored Dežmanova Rječnika postoje još dva liječničke struke. To su Liječnički rječnik J. Arambašina, objavljen u Splitu 1912. i Medicinski rječnik M. Nemičića, objavljen u Zagrebu 1913. Naizgled je ovako stanje u liječništvu zadovoljavajuće, a stvarno je daleko od toga. Opravdano se možemo zapitati: koliko mladih liječnika uopće zna za te rječnike, a da se i ne spominje Dežmanov? Sve kada bi jedan liječnik imao sva tri na svojoj polici, koliko bi se danas njima mogao koristiti? Sigurno malo jer su zastarjeli. Od 1913. do naših dana medicinske su znanosti toliko napredovale da je za nove nazive potreban povećani rječnik. Gledajući dakle praktično, gotovo kao da ih i nema. Konačan je podatak veoma nepovoljan: suvremenih je strukovnih rječnika izrazito, izrazito malo.

II.

Englesko-hrvatski ili srpski i hrvatski ili srpsko-engleski poljoprivredni rječnik dra J. Ritzza nesumnjivo je obogatio zakladu domaćih strukovnih rječnika. Poljoprivrednim je stručnjacima omogućio snalaženje u nazivlju svoje struke i usmjerio je njegovu dalju jedinstvenu uporabu. Naime otpada šarolikost nazivlja kao posljedica nepostojanja strukovnoga rječnika. Ujedno daje poticaja i pruža osnovu za stvaranje rječnikâ pojedinih poljoprivrednih grana (npr. rječnika voćarsko-vinogradskoga, hranidbenoga, genetičkoga, pedološkoga i dr.). Iz Predgovora se vidi da je ovo njegovo drugo izdanje; prvo se bilo pojavilo 1969. i odavno je rasprodano. U njegovu je Predgovoru pisac izazvao poljoprivredne stručnjake kada je zapisao: »Ovo je prvi pokušaj, ali nikako ne bi smio biti i zadnji. Veoma bih se radovao, kada bi netko nastavio tim poslom i Rječnik još više proširio.« No od izazova — ništa. Rječnik je proširio pisac njegova 1. izdanja jer se ne nađe nitko drugi. Kako je isti izazov, ili poziv, unesen i u Predgovor 2. izdanja, možda će biti uspješnijim